

*В. Супрун*

## **ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ**

В умовах ринкової економіки, інформаційно-технологічного розвитку функції професійно-технічної освіти значно розширюються, відбувається її трансформація в професійну освіту, що відповідає світовим тенденціям неперервної професійної освіти – освіти упродовж життя. Перспективи розвитку цієї галузі визначаються пріоритетними напрямками соціально-економічного поступу України, утвердженням національної системи освіти як головного чинника економічного й духовного розвитку українського народу, необхідністю адаптації до демократичних і ринкових перетворень у суспільстві, що зумовлено входженням у європейський і світовий освітній та інформаційний простір.

Закономірно, що світова тенденція неперервної професійної освіти зумовлює потребу цілісного розв'язання проблем розвитку персоналу, його професійної підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації, щоб дати людині належні знання, вміння та компетентності для забезпечення її гармонійної взаємодії з технологічним суспільством, що швидко розвивається [3; 10].

Зазначимо, що післядипломна педагогічна освіта спрямовується на виявлення інтегральних факторів розвитку методичної компетентності на основі міждисциплінарних підходів, формування ціннісно-сміслової позиції, забезпечення варіативності та свободи вибору альтернативних моделей підвищення кваліфікації. Підкреслимо й таке завдання післядипломної освіти, як розвиток і вдосконалення особистісних якостей фахівця.

Цілком очевидно, що серед причин сталого прагнення кожної людини до постійного навчання є властиве людині неусвідомлене, підсвідоме прагнення до самовдосконалення.

На нашу думку, основним чинником, який не дає змоги подальшого розвитку неперервної професійної освіти педагогічних працівників, є відсутність відповідної сучасної нормативно-правової бази. Давно назріла модернізація системи підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів, що фінансується по залишковому принципу. Саме від її якості залежить можливість педагогів зреалізувати завдання, що постають перед сучасною професійною освітою. Водночас нерідко педагогічні працівники не задоволені системою підвищення кваліфікації й багато з них уникають її проходження у тому вигляді, який пропонується, або здійснюють його формально.

Цілком очевидно, що не вирішеними на сьогодні залишаються питання як управління системою професійної освіти в цілому, так і налагодження, зокрема, нормативно-методичного забезпечення роботи з педагогічними кадрами професійних навчальних закладів, підвищення їхньої кваліфікації тощо[3; 11].

При цьому М. Романенко відмічає, що нині в українському освітньому просторі відсутня законодавча база для застосування механізмів державного управління системою післядипломної педагогічної освіти. Ця система має свою інфраструктуру, відрізняється кадровим складом, має спеціалізовані місії, цілі та завдання, проте законодавчо не є самостійною сферою освіти, що негативно впливає як на можливості формування цілісної державної політики у цій сфері, так і на активізацію її механізмів саморозвитку [13, с. 32–33].

Конче потребує докорінних змін уся система підготовки й перепідготовки керівних кадрів, рівень їхньої відповідальності, модернізація змісту, форм і методів управлінської діяльності керівника професійного навчального закладу.

Інноваційним ми вважаємо і сам підхід до суб'єктів ініціативи у процесах підвищення кваліфікації, а саме зміна акцентів. Традиційно ініціатором підвищення професійної майстерності (курси підвищення

кваліфікації, атестація, сертифікація тощо) виступає методична служба. Наша позиція полягає в тому, щоб розглядати як основний ініціатор цього процесу самого фахівця, який повинен сформулювати власне бачення свого професійного розвитку та бути його активним провідником.

Тому зрозумілим є намагання науковців і практиків актуалізувати проблему підвищення кваліфікації педагогічних працівників системи професійної освіти та саме науково обгрунтовано модернізувати таку підготовку відповідно до сучасних реалій.

Як зазначає В. Олійник, питання фахового зростання педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) сьогодні стають центральною проблемою подальшого розвитку професійно-технічної освіти (ПТО), оскільки підготовка кваліфікованих кадрів, які спроможні працювати в умовах докорінної модернізації виробництва (як матеріального, так і духовного), безпосередньо залежить від рівня професіоналізму педагогічного персоналу, його здатності забезпечувати високий рівень підготовки молодих робітників. Водночас накопичений в Україні досвід організації ПТО і система управління підвищенням кваліфікації та перепідготовки цієї галузі вже не відповідають реаліям сьогодення та їх прогнозованим змінам. Це зумовлює необхідність переглянути концептуальні засади, організаційні моделі, технологічну базу ПТО в цілому та її кадрове забезпечення.

Модернізацію управління людськими ресурсами Н. Діденко, у свою чергу, визначає як необхідний системний та організаційний крок, який має супроводжувати реформування освітньої галузі та створення нової мережевої структури професійного розвитку освітян [13, с. 35–36].

Маневреність професійної освіти як зміну людиною профілю професійної діяльності розглядає Л. Сергеева. Адже подібне відбувалося й раніше, але в ринкових умовах, коли розширюються громадянські права і свободи, це явище, очевидно, стане масовим. Для успішного розвитку

суспільства система освіти мусить задовольняти потреби, що змінюються, передбачати їх і адаптуватися до них [13, с. 56].

Ключову основу кардинального та суттєвого підвищення якості освіти в контексті сприяння самореалізації особистості впродовж життя Г. Дмитренко убачає саме в післядипломній педагогічній освіті не як окремій, а органічній складовій, що виконує роль лідера дієвої модернізації національної системи освіти [6, с. 8–9].

Закономірно М. Кириченко підкреслює, що післядипломна педагогічна освіта, як складник системи неперервної освіти, спрямована на формування еліти відкритого суспільства, тобто високоерудованих і конкурентоспроможних фахівців, які здатні забезпечувати випереджувальність розвитку країни, активно зреалізовувати освітні проекти національного масштабу, витримувати конкуренцію на європейському і світовому ринку освітніх послуг, налаштованих на сприйняття цивілізаційних змін як суспільної норми. Ефективність цього процесу залежить від узгодження таких важливих складників, як-то: зміст освіти, організація освітнього процесу, наявність інноваційного науково-методичного супроводу і науково-методичного забезпечення й відповідності цих компонентів соціокультурним та освітнім викликам [13, с. 29].

Разом з тим, незважаючи на інтерес науковців до питання управління професійною освітою, регулювання підвищення кваліфікації педагогічних працівників системи професійної освіти в сучасних умовах, теоретичні та методологічні розробки в цій сфері слід поглибити, враховуючи необхідність структурної, організаційної, змістовної, фінансово-економічної перебудови системи післядипломної педагогічної освіти в умовах реформування та модернізації освітньої галузі України.

Щороку понад 123 тис. педагогічних, науково-педагогічних працівників і керівників закладів освіти підвищують кваліфікацію в закладах післядипломної педагогічної освіти; системою методичної роботи в міжкурсовий період охоплено близько 400 тис. працівників галузі [7].

Підвищення якості й конкурентоспроможності української освіти, виконання стратегічних завдань, що стоять перед національною системою освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, інтеграція її в європейський і світовий освітній простір об'єктивно зумовлюють саме ключову роль педагога професійної освіти.

Адже саме через діяльність педагогічних працівників має реалізовуватися державна політика України, яка виходить з того, що освіта – це стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету й іміджу нашої держави, створення умов для самореалізації кожної особистості [15, с. 9].

Саме тому для здійснення стабільного розвитку і нового якісного прориву в системі професійної освіти одним із важливих напрямів визначено удосконалення системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (майстрів виробничого навчання, викладачів загальноосвітніх та спеціальних дисциплін) на базі ВНЗ та профільних ПТНЗ, а також утворення центрів забезпечення нової якості професійної освіти на базі навчально-(науково)-методичних центрів (кабінетів) професійно-технічної освіти (НМЦ ПТО) [1].

Пріоритетом методичної роботи, з якої починається становлення системи професійного розвитку педагога в сучасному її розумінні, завжди було, як зазначає Т. Сорочан, саме підвищення рівня їхньої готовності до педагогічної діяльності, навчання та виховання учнів, до розв'язання завдань, актуальних для кожного конкретного періоду розвитку суспільства [14, с. 9].

Саме під таким кутом зору нами розглядається діяльність Науково-методичного центру професійно-технічної освіти та підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників у Хмельницькій області (директор Л. Шевчук), на який відповідним наказом МОН було покладено завдання щодо організації проведення підвищення кваліфікації, забезпечення науково-методичного супроводу, здійснення психолого-педагогічної підготовки

майстрів виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів України та створення експериментального педагогічного майданчика всеукраїнського рівня на базі цього НМЦ (наукові консультанти – В. Олійник та Н. Ничкало) [15, с. 23–25].

Закономірно, що поєднання зусиль управлінців, науковців і практичних працівників дало змогу запровадити нову форму курсового підвищення кваліфікації, яка поєднує в собі різні за змістом та завданнями форми розвитку професійно-педагогічної компетентності педагогів системи професійно-технічної освіти: підвищення кваліфікації з психолого-педагогічної і методичної підготовки; стажування в умовах виробництва з метою підвищення (підтвердження) робітничої кваліфікації; набуття нових компетенцій за новітніми виробничими технологіями з видачею відповідних документів державного зразка.

Можна стверджувати, що саме така форма підвищення кваліфікації відповідає індивідуальним потребам майстрів виробничого навчання, цільовим і програмним завданням навчального закладу і вимогам роботодавців і щодо Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 р. визначена як пріоритетна.

Сучасна педагогічна діяльність має широкі можливості для вільного вибору змісту, організаційних форм і методів навчання, проте практичні педагогічні працівники та випускники ВНЗ стикаються з проблемами, до розв’язання яких вони не готові. Це об’єктивно зумовлює зміни у змісті та методології підготовки педагогів професійної школи і водночас підтверджує необхідність прийняття такого підходу, згідно з яким провідним завданням стає підвищення професійної кваліфікації педагогів протягом усієї їхньої кар’єри.

Узагальнюючи результати досліджень щодо ефективної організації підвищення кваліфікації педагогічних працівників системи професійної освіти, можна констатувати, що система професійної післядипломної педагогічної освіти повинна задовольнити головну вимогу – гарантувати

всебічний та неперервний доступ педагогічних працівників до навчання, здобуття й оновлення знань та компетенцій педагогічної діяльності, що потрібні в сучасному суспільстві.

Водночас це вимагає нових підходів до підготовки педагогічних кадрів для закладів професійно-технічної освіти. Процес навчання майбутніх педагогів та неперервного підвищення їхньої кваліфікації має бути зорієнтований на психолого-педагогічну підготовку до роботи в професійних навчальних закладах різних типів у нових соціально-економічних умовах. Зусилля викладачів мають вирішальне значення для підготовки молодих людей не тільки для того, щоб вони впевнено вступали в майбутнє, а й самі будували його, виявляючи при цьому рішучість і відповідальний підхід.

У своїх працях В. Олійник звертає увагу на те, що у більшості розвинутих країн сформовані національні системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, збільшилися інвестиції в освіту, що значною мірою сприяє забезпеченню ефективності адаптації спеціалістів до змін, що відбуваються. Розвиток системи підвищення кваліфікації педперсоналу там спрямовано переважно на: створення для педагогічних працівників сприятливих умов, за яких їхні особисті інтереси збігаються з інтересами держави і суспільства; забезпечення гнучкості і варіативності видів і форм фахового зростання для підвищення конкурентоздатності, можливостей соціального адаптування і творчої самореалізації педагогів; підвищення відповідальності спеціалізованих навчальних закладів і викладачів за виконання соціальних завдань; переорієнтацію освітянських глобальної та національних систем підвищення кваліфікації педперсоналу зі стратегії безпосереднього реагування на потреби та запити виробництва — на стратегії планомірного управління їх розвитком і функціонування на перспективу [9; 15].

Аналізуючи сучасні тенденції і проблеми неперервної професійної освіти, В. Олійник підкреслює, що цілком закономірним є відображення різних аспектів розвитку світових тенденцій у багатьох міжнародних акціях,

деклараціях, конвенціях, рішеннях та інших документах міжнародних організацій.

Як зазначає Н. Ничкало, світова тенденція неперервної освіти зумовлює необхідність докорінної переорієнтації в підготовці викладачів, спрямованої на здобуття ними потрібних знань і навичок, котрі допомагають їм справитися з новими вимогами. Під впливом соціальних та інших змін, що відбуваються у суспільстві, виникає потреба постійно підвищувати й модернізувати знання та навички педагогів і розуміння ними сучасних проблем [8; 12; 15].

З огляду на це, актуальними проблемами педагогіки професійної освіти є визначення концептуальних підходів до розроблення психолого-педагогічних засад технологій навчання педагогів професійної школи; розробка і теоретичне обґрунтування змісту та структури особистісно орієнтованих педагогічних технологій; виявлення психолого-педагогічних умов їх ефективного функціонування в умовах неперервної професійної освіти.

Цілком очевидно, що особливої актуальності набувають положення, викладені у Концепції педагогічної освіти, розробленій під керівництвом академіка І. Зязюна, а також завдання цільової комплексної програми «Вчитель», які є актуальними і зараз, а саме:

- створення системи педагогічної освіти, що задовольняла б потреби суспільства в педагогах різних спеціальностей і кваліфікаційних рівнів, здатних виконувати основну соціальну функцію — формування цілісної, всебічно розвиненої особистості, відданої інтересам української держави;
- глибоке реформування змісту, форм, методів підготовки педпрацівників усіх ланок освітньої галузі;
- залучення кращих інтелектуальних та духовних сил суспільства в освітню сферу;
- забезпечення неперервної освіти педпрацівників, підвищення їхнього професійного, освітнього і загальнокультурного рівнів;



- розроблення і впровадження нового оцінювання (атестації) рівня професійної діяльності працівників;
- вироблення стандартів педагогічної освіти, системи оцінювання професійної компетентності педпрацівників;
- розроблення теоретико-методологічних та організаційно-педагогічних засад неперервної післядипломної освіти педагогів;
- створення цілісної системи неперервної післядипломної освіти педагогів з урахуванням вітчизняного досвіду і тенденцій розвитку світових освітніх систем;
- підготовка педагога, здатного забезпечити всебічний розвиток учня як особистості та найвищої цінності суспільства;
- розроблення і впровадження державних стандартів педагогічної освіти для закладів післядипломної освіти всіх форм власності;
- удосконалення мережі закладів післядипломної освіти з метою створення умов для неперервної післядипломної освіти педагогів;
- створення нового покоління навчально-методичної літератури з фахових і психолого-педагогічних навчальних дисциплін, методик навчання для закладів післядипломної освіти;
- визначення змісту освіти для психолого-педагогічної підготовки фахівців непедагогічних спеціальностей;
- сприяння просвітницькій роботі серед населення з проблем сімейного виховання, організації дозвілля молоді, здорового способу життя [1; 5].

Водночас у підготовці педагога професійної школи важливо враховувати принципи системи педагогічної освіти в Україні, зокрема: відповідність освіти потребам особи, суспільства, держави; пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей у формуванні педагога; цілісність у формуванні особистості педагога як гідного громадянина України; фундаменталізація професійної підготовки, гуманістична спрямованість,

демократизм, випереджувальний характер, ступеневість, неперервність, варіативність, інноваційність; відкритість досягненням вітчизняної та світової науки, культури, освітньої практики [2].

Методологічне значення для післядипломної освіти має антропологізм як наукова концепція, що розглядає особистість як суб'єкт освітянської діяльності й суспільних відносин, визнає людину складною системою, яка саморозвивається за внутрішніми й зовнішніми законами, що дає можливість формувати гуманні взаємини в освітньому середовищі, визначати засоби формування світогляду й емоційних якостей, вивчати особистість, яка навчається. Проте процеси саморозвитку, котрі гармонійно поєднані із самоосвітою, не є відокремленими від загальної системи післядипломної освіти, вони розглядаються як її складова.

Проблема особистості педагога в умовах неперервної освіти набуває першочергового значення. Адже ніякі, навіть найрозумніші під кутом зору логіки, структури і схеми освітньої діяльності, не зможуть забезпечити досягнення заданих цілей навчання та розвитку педагога, якщо він має лише пристосуватися до вимог. Варто здійснити поворот усіх компонентів педагогічної освіти до особистості: не педагог для системи педагогічної освіти, а вона – для педагога, що і втілюється в практичній діяльності ДВНЗ «Університету менеджменту освіти».

Цілком очевидно, що така орієнтація освітньої діяльності уможливило виділення принципів, за якими має вибудовуватися процес формування та розвитку психолого-педагогічної компетентності педагогів закладів професійної освіти, а саме: принципи гуманізації, індивідуалізації, диференціації, гуманітаризації, демократизації, наступності та інтеграції.

Водночас для вільного просування фахівця у професійному освітньому просторі слід забезпечити максимальну гнучкість і різноманітність форм навчання. У змістовий аспект педагогічної освіти, згідно з динамікою руху особистості, входять багаторівневність, доповнення, маневреність.

Передусім, формування та розвиток психолого-педагогічної компетентності педагогів професійного навчання розглядаються як цілісний процес їхнього особистісного і професійного зростання, який забезпечує умови для реалізації цього завдання в системі освіти, набуття та подальшого розвитку професіоналізму, що сприяє успіху в професійній діяльності педагога. Рівень професійної компетентності педагога позначається не тільки на його професійній діяльності, а й на самому процесі його життя, самореалізації як засобу самоутвердження через самовираження і саморозвиток.

Як бачимо, базою професійної компетентності є конкретні знання, уміння і компетенції. Це положення має суттєве значення для вирішення проблеми розвитку професійної компетентності педагогів. Таким чином, система педагогічної освіти педагогів професійного навчання у всіх її складових має забезпечувати розвиток професійної компетентності педагогів, який проявляється у ставленні педагога до світу і самого себе, способі самоствердження, досягнення вищого ступеня професійної активності та майстерності, що дає змогу подолати певну абсолютизацію індивідуалістського або колективістського принципу організації системи підготовки педагога професійної школи на основі поєднання спільної мети з безпосередніми інтересами особистості, необхідності зі свободою у виборі змісту і форм навчання.

Наша позиція полягає в тому, що розвиток професійної компетентності відбувається тільки у взаємозв'язку продуктивного і репродуктивного, включаючи не тільки безпосередньо результативні дії, а й мотиви, ставлення, погляди, переживання, самосвідомість. Саме мотиви є вагомим стимулом у підготовці педагога професійної школи.

Отже, важливим напрямом підвищення ефективності підготовки педагога професійної школи є створення таких психолого-педагогічних умов, за яких він може зайняти активну позицію і повністю розкритися як суб'єкт навчальної діяльності. Принципова ж відмінність між традиційною освітою

та тією, якої вимагає сучасність, полягає в тому, що перша виступає як інститут успадкування для використання, а друга — як інститут успадкування для перетворення та розвитку заради подальшого використання.

Загалом можна стверджувати, що освіта, орієнтована на формування та розвиток професійної компетентності педагога, здійснюється ефективно лише за умови створення в колективі позитивного психологічного клімату, рівноправного партнерства, спільної розвивальної діяльності педагогів навчального закладу й учнів. Тому важливого значення набуває концепція педагогічної взаємодії, з'ясування значущості емоційного та духовного в людині, морально й етично досконалих стосунків між людьми у розвитку категорії спілкування.

У цьому зв'язку в педагогічних дослідженнях відбулося зміщення акценту з пізнавальних на практичні та духовні моменти світосприйняття, що сприяло актуалізації понять «діяльність», «цінність», «компетентність».

Важливою умовою підготовки педагогів професійної школи є відповідне науково-педагогічне спілкування, що розглядається як засіб реалізації діяльності і як її обов'язкова умова.

Одна із функцій педагогічного спілкування полягає також у подоланні обмеженості індивідуального досвіду і наданні йому можливостей засвоєння виробленого іншими. Тому спілкування педагогів та слухачів розглядається у єдності з філософською категорією «взаємодія», що визначається як процес взаємного впливу, як універсальна форма зміни стану особи, як процес взаємозв'язку та взаємодії, у якому відбувається обмін діяльністю, інформацією, досвідом, уміннями, навичками. Завдяки спільній діяльності у різних формах навчальної роботи, з'являється можливість засвоїти зміст, який неможливо передати звичними мовними засобами.

Водночас розвитку професійної компетентності педагога сприяє комунікативна педагогіка. Основним її завданням є підготовка емансипованої

особистості, визначальна риса якої – сформована критична свідомість, вільна від впливу зовнішніх авторитетів.

Але безперечним є те, що передусім сам педагог має прагнути до відповідальності за свій особистий і професійний розвиток. Важливою складовою цього процесу є саме відповідальність педагога.

Можна стверджувати, що сучасні педагоги і філософи вважають, що формування фахівця повинно здійснюватися на основі гнучкої моделі завдяки поєднанню прагматизму і позитивізму з екзистенціальною феноменологічною філософією. Життєздатна теорія неперервності професійної освіти мусить поєднати індивідуальні й соціальні виміри людського життя, досягнення розумом наслідків і визнань важливості ризику для саморозвитку людини [4].

Відзначимо й таке завдання післядипломної освіти, як розвиток і вдосконалення особистісних якостей фахівця. Післядипломна педагогічна освіта викладачів спрямовується на виявлення інтегрованих факторів розвитку методичної компетентності на основі міждисциплінарних підходів, формування ціннісно-сислової позиції, забезпечення варіативності та свободи вибору альтернативних моделей підвищення кваліфікації.

Практика роботи ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України та його відповідних структурних підрозділів дає змогу ознайомитись із концептуальною моделлю безперервної освіти педагогічних працівників системи професійної освіти; інваріантними структурно-функціональними моделями викладача професійно-теоретичної підготовки та майстра виробничого навчання; вимогами до обсягу економічно-правових, психолого-педагогічних, професійних знань, вмінь і навичок викладачів спецтехнологій та майстрів виробничого навчання; навчально-методичними планами постійних семінарів та інших видів занять; змістом підвищення кваліфікації працівників професійної освіти на основі диференційованого підходу.

При цьому звертаємо увагу на те, що в умовах сьогодення треба зосередити діяльність на розв'язанні таких *проблемних питань*:

- визначення рівня професійної компетентності педагогічних працівників на початку курсів підвищення кваліфікації на основі діагностичної моделі професійної компетентності;
- забезпечення гнучкості у проектуванні навчального процесу на курсах підвищення кваліфікації завдяки варіативному добору програм відповідно до діагностично заданих кінцевих результатів;
- раціональне співвідношення навчання і практичної роботи;
- забезпечення свободи вибору курсів, програм, терміну, форм і видів навчання;
- наступність змісту навчання у різних ланках неперервної післядипломної освіти;
- модульний принцип побудови навчальних програм;
- стажування у досвідчених педагогів, науковців;
- доцільність докурсових і післякурсів робіт.

У свою чергу, обґрунтування процесу розвитку професійної компетентності педагогів потребує врахування висхідних принципів навчання, які використовуватимуться у курсовій підготовці:

- *принцип науковості*, в основу якого покладено наукове обґрунтування положень, ідей, законів, адже наука є основним джерелом змісту освіти;
- *принцип гуманізації* як створення необхідних і рівноправних умов для навчання слухачів курсів, розвитку їхньої компетентності, перехід до особистісно орієнтованої індивідуально-творчої організації навчального процесу під час курсової підготовки;
- *принцип системності і доступності* передбачає проектування змісту як логічної системи знань та вмінь, доступності відбору і

структурування матеріалу відповідно до профілю, рівня компетентності та підготовленості педагога;

- *принцип фундаменталізації*, що вимагає виділення у змісті курсів загального, особливого й одинарного. Фундаментальне, загальне передбачає поглиблення теоретичного, загальнонаукового у формуванні і поглибленні знань, що забезпечує професійну мобільність педагогів у сучасних умовах перетворень;

- *принцип діагностичності* як формування змісту освіти відповідно до визначеного рівня професійної компетентності інженерно-педагогічних працівників та діагностичне проектування цілей на основі моделі професійної компетентності, прогнозування результатів досягнення відповідних цілей;

- *принцип уніфікації* передбачає використання моделі навчального плану та застосування на його основі варіативних підходів залежно від стажу, досвіду, спеціалізації, що забезпечує в кінцевому результаті диференційований підхід до навчання;

- *проблемно-комплексний принцип* (наступність усіх ланок системи післядипломної освіти, єдиний підхід методистів, викладачів кафедр до реалізації моделі професійної компетентності викладачів);

- *принцип інтеграції* освіти, розвивальних і виховних завдань з усіх видів навчальних занять;

- *принцип діяльнісного підходу особистості*, тобто розвиток її можливий лише в активній діяльності, що моделює професійно-педагогічні ситуації, або у процесі практичного стажування;

- *принцип професійної актуальності*;

- *принцип міждисциплінарності*, який забезпечує реалізацію усіх вищезазначених принципів у руслі єдиних організаційно-педагогічних вимог до змісту і методів навчання слухачів, співробітництва викладачів у процесі укладання та реалізації базисних та функціональних навчальних програм.

Отже, реалізація зазначених принципів має здійснюватися на основі нормативних документів, які одночасно визначають і зміст освіти, а саме:

- модель професійної компетентності педагога професійної школи;
- навчально-тематичні плани курсів підвищення кваліфікації різних рівнів професійної компетентності;
- навчальні програми з розділів планів;
- навчальні програми спецкурсів, факультативів за вибором;
- діагностичні анкети ( вхідна і вихідна );
- тести для визначення рівня підготовленості та визначення результативності курсової підготовки;
- орієнтовна тематика курсових робіт для слухачів курсів підвищення кваліфікації викладачів спеціальних дисциплін.

Як бачимо, джерелами формування змісту під час курсової підготовки є досягнення психолого-педагогічних, галузевих наук та індивідуальні потреби, інтереси педагогів. Практика засвідчує, що шляхи здобуття знань за рахунок збільшення кількості, а не поглиблення і розширення змісту освіти себе не виправдали. Тому актуальним є використання діагностування проблем у діяльності педагогів, результати якого необхідно застосовувати для складання тематики та планів лекційних, семінарських, індивідуальних занять зі слухачами курсів.

При цьому важливим є забезпечення курсів, семінарів, «круглих столів» пакетами науково-методичних матеріалів з проблем, які вивчаються або обговорюються, проведення семінарів, курсів з використанням відеоматеріалів, мультимедійних засобів навчання, телекомунікаційних мереж, Інтернету тощо.

Вибудовуючи зміст навчання під час курсової підготовки, варто виходити з того, що спрямованість на розвиток професійної компетентності педагога має на увазі не випадкове, стихійне розкриття його можливостей, а спеціальний вибір такого змісту, методів, форм, засобів, створення таких



умов, за яких професійна компетентність викладача перебуватиме у постійному розвитку. Таким чином, дистанція між досягнутим рівнем професійної компетентності та продовженим рівнем має задати простір, зону найближчого розвитку професійної компетентності. Таке прогнозування зони найближчого педагогічного зростання дає можливість посилювати мотиваційний вплив на педагога, цілеспрямовано допомагати і прискорювати його розвиток.

При цьому освітяни добре розуміють, що в основі навчальних планів курсів підвищення кваліфікації педагогів різних рівнів професійної компетентності обов'язковим для усіх є базовий компонент змісту курсів підвищення кваліфікації, його інваріантна частина, яка закладена в основу зростання та якісних змін професійної компетентності. Разом з тим базовий компонент змісту не є статичний, а обсяг педагогічних знань, який постійно розвивається і рівень якого змінюється залежно від досягнень педагогічної науки, вимагає гнучкості й варіативності педагогічних програм навчання.

Обґрунтування змісту і структури навчального процесу з підвищення кваліфікації педагогів професійної освіти як соціально-педагогічної системи має враховувати *сукупність таких компонентів*:

- цілі підвищення кваліфікації, що визначаються з урахуванням діагностично заданої моделі професійної компетентності;
- зміст підвищення кваліфікації з урахуванням набутого рівня професійної компетентності педагога;
- організаційні форми і методи навчання слухачів, що забезпечують ефективність підвищення кваліфікації (обладнання навчальних кабінетів, лабораторій, наявність технічних засобів навчання, методичних посібників, наявність гуртожитку, готелю);
- наступність у змісті освіти між науково-методичною та самоосвітньою роботою педагога у навчальному закладі;
- результати функціонування системи підвищення кваліфікації, новий, вищий рівень професійної компетентності педпрацівників.

Таким чином, розвиток професійної компетентності педагогів професійної школи під час курсової підготовки буде ефективним за умов:

- розвитку усіх форм курсової підготовки та їх науково-методичного забезпечення;
- проектування навчального процесу на основі врахування рівня професійної компетентності педагогів та діагностично заданих цілей відносно моделей професійної компетентності;
- наступності, взаємозв'язку, взаємодії курсової підготовки із самоосвітньою та методичною роботою на регіональному рівні;
- співпраці методичних служб навчальних закладів та закладів післядипломної педагогічної освіти, викладацького складу кафедри;
- залучення педагогів до участі в науково-дослідницькій діяльності через систему творчих робіт, шкіл передового педагогічного досвіду, проблемних семінарів, науково-практичних семінарів, конференцій тощо;
- формування навчально-методичного, інформаційного забезпечення змісту учіння, зокрема комп'ютерних програм, відеозаписів;
- використання активних методів навчання;
- всебічного вивчення, осмислення й аналізу інноваційних процесів у системі освіти, створення банку даних інноваційних технологій навчально-виховного процесу, його активне освоєння у процесі підвищення кваліфікації;
- створення динамічної, варіативної структури навчального процесу;
- підвищення особистої зацікавленості педагогів у розвитку професійної компетентності;
- кількісної та якісної оцінки рівня професійної компетентності;
- узгодженої діяльності освітньої установи післядипломної освіти, методичної служби навчального закладу на основі єдності мети – цілеспрямованого розвитку професійної компетентності педагогів.

Отже, щоб здійснити модернізацію нинішньої освіти та створити цілісну національну систему професійної освіти, яка відповідає другому-п'ятому рівню Національної рамки кваліфікацій, треба зробити певні інноваційні зміни в освітньому суспільстві, структурах самої освіти, післядипломної педагогічної освіти й органах управління на центральному і регіональному рівнях.

Саме тому у найближчій перспективі слід розробити Концепцію професійно-педагогічної освіти та науково-практичні рекомендації з урахуванням стратегічних положень розвитку освіти в Україні та тенденцій розвитку Європейського освітнього простору, вимог до культурологічної, мовної (українська та 2–3 іноземні мови), психолого-педагогічної, комп'ютерної, методичної, практичної підготовки педагогів для усіх галузей виробництва та сфери послуг тощо.

Цілком очевидно, що модернізації змісту освіти педагога професійного навчання сприятимуть проведення науковими установами Національної академії педагогічних наук України та провідними вищими навчальними закладами наукових досліджень з проблем обґрунтування та розробки сучасних моделей підготовки педагога професійної школи, змісту педагогічної освіти, інноваційних технологій навчання, науково-методичного забезпечення оновленого змісту психолого-педагогічної підготовки педагога професійної школи, вивчення та впровадження вітчизняного і зарубіжного передового педагогічного досвіду, інтеграції національної педагогічної освіти у світовий освітній простір.

Необхідно розробити державні стандарти психолого-педагогічної підготовки педагога професійної школи, які б передбачили запровадження практичної педагогічної підготовки, зокрема проведення практичних занять з використанням інтерактивних методів, неперервної педагогічної практики безпосередньо у закладах професійної освіти, можливо з подальшою їх сертифікацією.

Окрім того, доцільно передбачити у відповідних законодавчих актах положення щодо розроблення державних освітніх стандартів підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів професійно-технічної освіти; оцінювання якості підвищення кваліфікації у Центрах якості освіти або незалежними експертами; скорочення терміну міжкурсового періоду обов'язкового підвищення кваліфікації з п'яти до двох-трьох років, а також використання освітніх ваучерів в системі підвищення кваліфікації керівників та педагогічних працівників в системі післядипломної педагогічної освіти.

Безумовно, у сфері підвищення кваліфікації педагогічних працівників набуває актуальності сприяння підвищенню кваліфікації, стажуванню педагогів професійної освіти за оновленими навчальними програмами; забезпечення практико орієнтованого змісту освіти; організація ступеневої підготовки фахівців, створення науково-методичних центрів професійної освіти, які забезпечуватимуть навчально-методичну та науково-методичну підтримку діяльності закладів професійної освіти, виконуватимуть управлінську, координаційну, представницьку, дослідницьку функції.

Цілком очевидно, що забезпечення співробітництва таких центрів із загальноосвітніми навчальними закладами, технікумами, коледжами, роботодавцями, центрами зайнятості, органами місцевої влади та самоврядування, засобами масової інформації стане пріоритетним у питаннях навчання, підвищення кваліфікації та профорієнтації населення.

## **ЛІТЕРАТУРА**

1. Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» // Офіційний вісник. — 2013. — № 17.
2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 14.08.2013 № 1176 «Про затвердження галузевої Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти» // Інформаційний вісник Мін-ва освіти і науки України. — 2013.
3. Постанова Верховної Ради України від 7 вересня 2016 року № 1493-VIII «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Професійна освіта як складова забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу України: проблеми та шляхи вирішення"» // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 40.

4. Безперервна професійна освіта в контексті європейської інтеграції: теорія, досвід, прогноз: зб. наук. ст. методологічного семінару (17 берез. 2010 р.): у 2 ч. / за ред. В. І. Лугового, Н. Г. Ничкало. — Київ : Пед. думка, 2011. — Ч. 2. — 168 с.
5. Державна програма «Вчитель» та заходи на виконання програми // Освіта України. — 2002. — № 27. — С. 2–7.
6. Дмитренко Г. Післядипломна освіта як реалізатор людиноцентричної модернізації національної системи освіти / Г. Дмитренко // Післядипломна освіта в Україні. — 2015. — № 2(37). — С. 3–9.
7. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; редкол. : В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови) ; за заг. ред. В. Г. Кременя. — Київ : Пед. думка, 2016. — 448 с. — Бібліогр. : с. 21.
8. Ничкало Н. Г. Одвічний зв'язок: людина і праця / Н. Г. Ничкало // Професійно-технічна освіта. — 2015. — № 2. — С. 2–4. — (Рубрики: «Профтехосвіта», «Людський капітал», «Трудова діяльність»).
9. Олійник В. В. Післядипломна освіта та безперервний професійний розвиток педагога в умовах реалізації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки / В. В. Олійник // Науково-методичне забезпечення діяльності освітніх округів в умовах реформування освітньої галузі: темат. зб. пр. ; за заг. ред. В. В. Олійника. — Рівне : ПП Лапсюк, 2012. — С. 3–13.
10. Про участь центральних та регіональних органів виконавчої влади, об'єднань роботодавців у формуванні трудового потенціалу держави та професійній підготовці кваліфікованих робітників для сучасної економіки України: матеріали парлам. слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти 21 грудня 2011 року // Верховна Рада України ; за заг. ред. В. П. Головінова. — Київ : Парлам. вид-во, 2012. — 480 с.
11. Професійна освіта як складова забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу України: проблеми та шляхи вирішення: матеріали парлам. слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти 1 червня 2016 року // Верховна Рада України. — Київ : Парлам. вид-во, 2016. — 320 с. — (Серія «Парламентські слухання»).
12. Професійне навчання дорослого населення: теоретико-методологічні засади : монографія / авт. кол. : Н. Г. Ничкало, В. О. Радкевич, О. І. Щербак, Н. І. Дорошенко, О. В. Василенко, В. Є. Скульська. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. — 264 с.
13. Професійний розвиток та управління людськими ресурсами в системі післядипломної педагогічної освіти в контексті трансформації освіти України: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (28 жовт. 2016 р., м. Київ) ; за заг. ред. В. В. Олійника. — Київ : НАПН України, ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти», 2016. — 604 с.

14. Сорочан Т. Післядипломна педагогічна освіта: можливі відповіді на виклики модернізації / Т. Сорочан // Післядипломна освіта в Україні. — 2015. — № 2(37). — С. 9–12.

15. Форми та зміст курсового підвищення кваліфікації керівних і педагогічних працівників закладів професійно-технічної освіти / Л. І. Шевчук, Л. К. Джус, Н. М. Каспрік, К. В. Супрун, О. В. Тертична, О. Л. Шамралюк, А. П. Щерба ; за заг. ред. В. В. Супруна. — Хмельницький : ПП Цюпак А. А., 2012. — 720 с.